

बाल अधिकार सम्बन्धी महासन्धि

(नेपालले १४ सेप्टेम्बर १९९० तद अनुसार २९ भाद्र २०४७ मा अनुमोदन गरेको)

२० नोभेम्बर १९८९ मा महासभाद्वारा पारित प्रस्ताव ४५/२५ बमोजिम ग्रहण गरी हस्ताक्षर,
अनुमोदन तथा सम्मिलनकोलागि खुला गरिएको

लागू भएको मिति: महासन्धिको धारा ४९ अनुसार, २ सेप्टेम्बर १९९० तद अनुसार २० भाद्र २०४७

प्रस्तावना

प्रस्तुत महासन्धिको पक्ष राष्ट्रहरू,

संयुक्त राष्ट्र संघको बडापत्रमा उद्घोषण गरिएका सिद्धान्तहरू अनुरूप नैसर्गिक प्रतिष्ठा तथा मानव
परिवारका सम्पूर्ण सदस्यहरूको समान तथा अविच्छिन्न अधिकारहरूको मान्यता नै विश्वमा स्वतन्त्रता,
न्याय तथा शान्तिको आधारशिला भएको तथ्यलाई विचार गर्दै,

संयुक्त राष्ट्र संघका जनताहरूले बडापत्रमा मौलिक मानव अधिकारहरू तथा मानवीय प्रतिष्ठा तथा
मूल्यमा आफ्नो आस्था पुनःपुष्टि गरेको र व्यापकतर स्वतन्त्रताको परिवेशमा सामाजिक प्रगति र
जीवनका उत्तम स्तरहरूको प्रवर्द्धन गर्न दृढता व्यक्त गरेको कुरालाई विचार गर्दै,

संयुक्त राष्ट्र संघले मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रमा तथा मानव अधिकार सम्बन्धी
अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्रहरूमा प्रत्येक व्यक्तिलाई तिनमा उल्लिखित सम्पूर्ण अधिकार तथा स्वतन्त्रताहरू
जाति, रंग, लिंग, भाषा, धर्म, राजनीति वा अन्य विचार, राष्ट्रिय वा सामाजिक उत्पत्ति, सम्पत्ति, जन्म
वा अन्य हैसियत जस्ता आधारमा कुनै पनि किसिमको भेदभाव विना उपभोग गर्न पाउन अधिकार
भएको कुरा घोषणा तथा स्वीकार गरेको कुरालाई मान्यता दिँदै,

संयुक्त राष्ट्र संघले मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रमा बाल्यवस्थामा विशेष स्याहार तथा
सहयोग पाउनु पर्ने घोषणा गरेको संस्मरण गर्दै,

समाजको मूलभूत समूहको र यसका सबै सदस्यहरू तथा खासगरी बालबालिकाको विकास तथा
कल्याणको लागि प्राकृतिक वातावरणको रूपमा रहेको परिवारलाई आवश्यक संरक्षण तथा सहयोग
प्रदान गरिनु पर्छ ताकि यसले समुदायभित्र आफ्नो जिम्मेवारी पूर्ण रूपले वहन गर्न सकोस्, भन्ने
कुरामा विश्वस्त भएर,

आफ्नो व्यक्तित्वको पूर्ण तथा सामन्जस्यपूर्ण विकासका लागि बालबालिका एउटा पारिवारिक वातावरण, प्रसन्नता, माया, ममता र समझदारीको परिवेशमा हुर्कनु पर्छ, भन्ने कुरालाई स्वीकार गर्दै, समाजमा व्यक्तिगत जीवन निर्वाह गर्न बालबालिका पूर्ण रूपले तयार हुनुपर्ने र उनीहरूलाई संयुक्त राष्ट्र संघको बडापत्रमा घोषित आदर्शहरूको भावनामा र खासगरी शान्ति, प्रतिष्ठा, स्वतन्त्रता, समानता र सहवृद्धताको भावनामा पालनपोषण गर्नुपर्ने कुरा विचार गर्दै,

बालबालिकालाई विशेष स्याहार पुऱ्याउनु पर्ने आवश्यकता बाल अधिकारहरूको सन् १९२४ को जेनेभा घोषणापत्र तथा संयुक्त राष्ट्र संघले २० नोभेम्बर १९५९ मा ग्रहण गरेको बाल अधिकारको घोषणापत्रमा उल्लेख गरिएको र सो अवस्थालाई मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रमा, नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र (खासगरी धारा २३ र २४) मा, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र (खासगरी धारा १०) मा र बालबालिकाको कल्याणसँग सम्बन्धित विशिष्टकृत निकाय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संगठनका विधानहरू तथा सम्बद्ध लिखतहरूमा स्वीकार गरिएको कुरालाई हृदयंगम गर्दै,

बाल अधिकारको घोषणापत्रमा उल्लेख भए बमोजिम बालकलाई निजको शारीरिक तथा मानसिक अपरिपक्वताको कारणले जन्मनु अघि र जन्मेपछि समूचित कानूनी संरक्षण लगायत विशेष संरक्षण र स्याहारको आवश्यकता पर्ने कुरालाई हृदयंगम गर्दै,

बालबालिकाको संरक्षण तथा कल्याणसँग सम्बन्धित सामाजिक तथा कानूनी सिद्धान्तहरू, खासगरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा बालबालिकाको हेरचाह स्थापना तथा धर्मपुत्र सम्बन्धी घोषणापत्रका, बाल न्याय प्रशासनको लागि संयुक्त राष्ट्र संघीय स्तरीय न्यूनतम नियमहरू (“वेइजिङ्ग नियमहरू”) का तथा संकटकाल र सशस्त्र द्वन्दमा नारी तथा बालबालिकाको संरक्षण सम्बन्धी घोषणापत्रका व्यवस्थाहरूलाई संस्मरण गर्दै,

विश्वका सबै देशहरूमा बालबालिका अपवादजनक रूपमा कठिन अवस्थामा रहेका र त्यस्ता बालबालिकालाई विशेष ध्यान दिनुपर्ने आवश्यकता भएको कुरा स्वीकार गर्दै,

बालबालिकाको संरक्षण तथा सामन्जस्यपूर्ण विकासका लागि प्रत्येक जनताको परम्परा तथा सांस्कृतिक मूल्यहरूको महत्वप्रति उचित ध्यान दिँदै,

प्रत्येक देशमा, खासगरी विकासशील देशहरूमा बालबालिकाको जीवनस्तर सुधारकालागि अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगको आवश्यकता स्वीकार गर्दै,

देहाय बमोजिम सहमत भएका छन्:-

भाग १

धारा १

प्रस्तुत महासन्धिको प्रयोजनको लागि, बालबालिका भन्नाले बालबालिका सम्बन्धी कानूनले पहिले नै साबालक हुन्छ भनी तोकेकोमा बाहेक १८ वर्ष भन्दा कम उमेरका प्रत्येक मानव जाति सम्झनु पर्छ ।

धारा २

१. पक्ष राष्ट्रहरूले आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्रका प्रत्येक बालबालिकालाई निजको वा निजका बाबुआमाको वा कानूनी संरक्षकको जाति, वर्ण, लिंग, भाषा, धर्म, राजनीतिक वा अन्य विचार, राष्ट्रिय, जातीय वा सामाजिक उत्पत्ति, सम्पत्ति, अशक्तता, जन्म वा अन्य हैसियत जेसुकै भएपनि कुनै पनि किसिमको भेदभाव नगरी यस महासन्धिमा उल्लिखित अधिकारहरूलाई सम्मान तथा सुनिश्चित गर्नेछन् ।
२. बालबालिकाका बाबुआमा, कानूनी संरक्षक वा परिवारका सदस्यहरूको हैसियत, क्रियाकलाप, अभिव्यक्त धारणाहरू वा आस्थाहरूको आधारमा गरिने सबै किसिमका भेदभाव वा दण्डसजायबाट बालबालिकाको संरक्षण सुनिश्चित गर्न पक्ष राष्ट्रहरूले सबै समुचित उपायहरू अवलम्बन गर्नेछन् ।

धारा ३

१. सार्वजनिक वा निजी समाज कल्याणकारी संस्थाहरू, अदालतहरू, प्रशासनिक अधिकारीहरू वा विधायिकी निकायहरू जो सुकैबाट गरिने बालबालिकासँग सम्बन्धित सबै कार्यहरूमा बालबालिकाको सर्वोत्तम हितनै प्राथमिक विचारको कुरा हुनेछ ।
२. पक्ष राष्ट्रहरूले बालबालिकाका बाबु आमा, कानूनी संरक्षक वा निजहरूको लागि कानूनी रूपमा जिम्मेवार अन्य व्यक्तिहरूको अधिकार र कर्तव्यहरूलाई ध्यानमा राख्दै बालबालिकाको हितका लागि आवश्यक संरक्षण र स्याहारको व्यवस्था गर्ने प्रतिज्ञा गर्दछन् र यस उद्देश्यको लागि सबै समुचित व्यवस्थापकीय र प्रशासनिक उपायहरू अवलम्बन गर्नेछन् ।
३. पक्ष राष्ट्रहरूले बालबालिकाको स्याहार वा संरक्षणका लागि जिम्मेवार संस्था, सेवा र सुविधाहरू सक्षम अधिकारीहरूले खासगरी सुरक्षा, स्वास्थ्य, तिनका कर्मचारीहरूको संख्या र योग्यता एवं दक्ष सुपरीवेक्षणको क्षेत्रमा निर्धारण गरेका मापदण्डहरू अनुरूप भएको सुनिश्चित गर्नेछन् ।

धारा ४

पक्ष राष्ट्रहरूले प्रस्तुत महासन्धिमा स्वीकार गरिएका अधिकारहरूको कार्यान्वयनका लागि सबै समुचित कानूनी, प्रशासनिक र अन्य उपायहरू अपनाउनेछन् । आर्थिक, सामाजिक र साँस्कृतिक अधिकारहरूको सम्बन्धमा पक्ष राष्ट्रहरूले आ-आफ्ना उपलब्ध स्रोतहरूले भ्याएको अधिकतम हदसम्म र आवश्यक भएको अवस्थामा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगको संरचनाभिन्न यस्ता उपायहरू अपनाउने छन् ।

धारा ५

पक्ष राष्ट्रहरूले बालबालिकाले यस महासन्धिमा स्वीकार गरिएका अधिकारहरूको प्रयोग गर्दा उनीहरूको विकासशील क्षमतासँग मेल खाने किसिमले समुचित निर्देशन र मार्गदर्शन दिनको लागि बालबालिकाका बाबुआमा वा, लागू हुने अवस्थामा, विस्तारित परिवारका वा स्थानीय प्रथाबाट व्यवस्था भए अनुसार समुदायका सदस्यहरू, कानूनी संरक्षक वा बालबालिकाका लागि कानूनी रूपमा जिम्मेवार अन्य व्यक्तिहरूको उत्तरदायित्व, अधिकार र कर्तव्यहरूको सम्मान गर्नेछन् ।

धारा ६

१. बाँच्न पाउने प्रत्येक बालबालिकाको जन्मसिद्ध अधिकार हो भनी पक्ष राष्ट्रहरू स्वीकार गर्छन् ।
२. पक्ष राष्ट्रहरूले संभव भएसम्मको हदसम्म बालबालिकाको जीवन र विकास सुनिश्चित गर्नेछन् ।

धारा ७

१. जन्मनासाथ बालबालिकालाई दर्ता गरिनेछ र बालबालिकाले जन्मेपछि आफ्नो नाम राख्न पाउने र राष्ट्रियताको अधिकार र संभव भएसम्म आफ्ना बाबुआमा थाहा पाउने र उनीहरूबाट स्याहार पाउने अधिकार पाउनेछन् ।
२. पक्ष राष्ट्रहरूले आ-आफ्ना राष्ट्रिय कानून र अन्तर्राष्ट्रिय लिखतहरू अन्तर्गतको दायित्व अनुसार, खासगरी बालबालिका राष्ट्रविहीन हुने भएमा, यी अधिकारहरूको कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्नेछन् ।

धारा ८

१. पक्ष राष्ट्रहरूले कानूनले मान्यता दिए अनुसार आफ्नो राष्ट्रियता, नाम र पारिवारिक सम्बन्ध लगायत आफ्नो परिचय संरक्षण गर्न पाउने बालबालिकाको अधिकारलाई गैर कानूनी हस्तक्षेप विना सम्मान गर्ने प्रतिज्ञा गर्छन् ।

२. कुनै बालबालिका आफ्नो परिचय सम्बन्धी कुनै वा सबै तत्वहरूबाट गैर कानूनी रूपले बञ्चित हुन गएमा पक्ष राष्ट्रहरूले निजको परिचय शिघ्र पुनर्स्थापना गर्ने उद्देश्यले समुचित सहयोग र संरक्षण प्रदान गर्नेछन् ।

धारा ९

१. बालबालिकाको सर्वोत्तम हितका लागि निजलाई बाबुआमाबाट अलग राख्न आवश्यक भएको कुरा सम्बन्धित कानून र कार्यविधि अनुसार सक्षम अधिकारीहरूले न्यायिक पुनरावलोकन हुने गरी निर्धारण गरकोमा बाहेक कुनै पनि बालबालिकालाई निजका बाबुआमाबाट उनीहरूको इच्छा विरुद्ध अलग नगरिने कुरा पक्ष राष्ट्रहरूले सुनिश्चित गर्नेछन् । कुनै खास अवस्था जस्तै कुनै बालबालिका आफ्ना बाबुआमाबाट उपेक्षित र दुर्व्यवहारबाट पीडित भएकोमा वा बाबुआमा अलगगै बसोबास गरिरहेकोमा र बालबालिकाको वासस्थानको सम्बन्धमा निर्णय गर्नु पर्ने भएकोमा यस्तो निर्धारण आवश्यक हुनसक्नेछ ।
२. यस धाराको प्रकरण १ अनुसारको कुनै पनि कारवाहीमा, सम्पूर्ण इच्छुक पक्षहरूलाई कारवाहीमा सहभागी हुने र आफ्नो विचार प्रकट गर्ने अवसर प्रदान गरिनेछ ।
३. पक्ष राष्ट्रहरूले बालबालिकाको सर्वोत्तम हितमा प्रतिकूल असर पर्ने स्थितिमा बाहेक आफ्नो बाबु वा आमा वा दुबैबाट अलग गरिएका बालबालिकाको बाबुआमासँग नियमित रूपमा व्यक्तिगत सम्पर्क र प्रत्यक्ष भेटघाट गर्न पाउने अधिकारलाई मान्यता दिनेछन् ।
४. कुनै पक्ष राष्ट्रद्वारा प्रारम्भ गरिएको कारवाही जस्तै बालबालिकाको वा आमाबाबु मध्ये एक वा दुबैको थुना, कैद, निर्वासन, देश निकाला वा मृत्यु (सो व्यक्ति राष्ट्रको हिरासतमा रहेको बखत कुनै कारणबाट हुन गएको मृत्यु समेत) को कारणबाट त्यस्तो विछोड भएमा त्यस्तो पक्ष राष्ट्रले अनुरोध गरिएमा बाबु आमा, बालबालिका वा उपयुक्त देखिएमा परिवारको अर्को सदस्यलाई बालबालिकाको हितको प्रतिकूल हुने अवस्था भएकोमा बाहेक परिवारको अनुपस्थित सदस्यहरूको अवस्थिति सम्बन्धी आवश्यक जानकारी दिनेछ । पक्ष राष्ट्रहरूले यस प्रकार गरिएको अनुरोध स्वयंले सम्बन्धित व्यक्तिलाई कुनै पनि प्रतिकूल असर नपार्ने कुरा अभि सुनिश्चित गर्नेछन् ।

धारा १०

१. धारा ९ को प्रकरण १ अन्तर्गत पक्ष राष्ट्रहरूको दायित्व अनुरूप पारिवारिक पुनर्मिलनको उद्देश्यका लागि कुनै बालबालिका वा निजका बाबुआमाले कुनै राष्ट्रमा प्रवेश गर्न वा कुनै राष्ट्र छाड्नको

लागि दिएका निवेदनहरु उपर पक्ष राष्ट्रहरुले सकारात्मक, मानवीय र शीघ्र किसिमले कारवाही गर्नेछन् । पक्ष राष्ट्रहरुले त्यसरी गरिएको अनुरोध स्वयंले निवेदक र निजका परिवारका सदस्यहरुलाई कुनै पनि प्रतिकूल असर नपार्ने कुरा अझ सुनिश्चित गर्नेछन् ।

२. आफ्ना बाबुआमा छुट्टाछुट्टै राष्ट्रहरुमा बसेका बालबालिकालाई अति अपवादजनक परिस्थितिहरुमा बाहेक बाबुआमा दुवैसँग नियमित रूपमा व्यक्तिगत सम्बन्ध राख्न र प्रत्यक्ष भेटघाट गर्न पाउने अधिकार हुनेछ । यस उद्देश्यको लागि र धारा ९ को प्रकरण १ अन्तर्गत पक्ष राष्ट्रहरुको दायित्व अनुसार आफ्नो देश लगायत कुनै पनि देश छोड्न पाउने तथा आफ्नो देशमा प्रवेश गर्न पाउने बालबालिका र निजका बाबु आमाको अधिकारलाई पक्ष राष्ट्रहरुले सम्मान गर्नेछन् । कुनै पनि देश छोड्न पाउने अधिकार कानून बमोजिम तोकिएका र राष्ट्रिय सुरक्षा, सार्वजनिक व्यवस्था, सार्वजनिक स्वास्थ्य वा नैतिकता वा अरुको अधिकार र स्वतन्त्रताहरुको संरक्षण गर्न आवश्यक तथा प्रस्तुत महासन्धिमा स्वीकार गरिएका अन्य अधिकारहरूसँग नबाभिने प्रतिबन्धहरुको मात्र अधिनमा रहनेछ ।

धारा ११

१. पक्ष राष्ट्रहरुले बालबालिकाको विदेशमा अवैध स्थानान्तरण र विदेशबाट नफर्काउने स्थिति विरुद्ध लड्ने उपायहरु अवलम्बन गर्नेछन् ।
२. यस उद्देश्यका लागि पक्ष राष्ट्रहरुले द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सन्धिहरु सम्पन्न गर्ने वा विद्यमान सन्धिहरुमा सम्मिलन हुने कुराको प्रवर्द्धन गर्नेछन् ।

धारा १२

१. आफ्नो धारणा बनाउन सक्षम बालबालिकालाई आफूसँग सम्बद्ध सबै विषयहरुमा आफ्नो विचार स्वतन्त्र रूपले अभिव्यक्त गर्न पाउने अधिकार भएको कुराको आश्वासन पक्ष राष्ट्रहरुले दिनेछन् । बालबालिकाको उमेर र परिपक्वता अनुसार बालबालिकाको विचारलाई उचित महत्व दिईनेछ ।
२. यस प्रयोजनका लागि, बालबालिकालाई असर गर्ने कुनै पनि न्यायिक वा प्रशासनिक कारवाहीमा सम्बन्धित राष्ट्रिय कानूनको कार्यविधिगत नियमहरु बमोजिम प्रत्यक्ष रूपमा वा प्रतिनिधि वा कुनै उचित निकाय मार्फत निजलाई खासगरी सुनुवाईका अवसर प्रदान गरिनेछ ।

धारा १३

१. बालबालिकालाई अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको अधिकार हुनेछ । सीमाको बन्देज विना मौखिक, लिखित वा मुद्रित रूपमा वा कलाको रूपमा वा बालबालिकाको आफ्नो छनौटको अन्य कुनै माध्यम मार्फत सबै किसिमका सूचना र विचारहरु खोज्ने, प्राप्त गर्ने र प्रदान गर्ने स्वतन्त्रता समेत यस अधिकारमा समावेश हुनेछन् ।
२. यो अधिकारको प्रयोग निश्चित प्रतिबन्धहरुको अधिनमा हुन सक्नेछ । तर यी प्रतिबन्धहरु कानूनद्वारा व्यवस्थित गरिएको र देहायका लागि आवश्यक भएको हुनु पर्नेछ:
 - (क) अरुको अधिकार वा प्रतिष्ठाको सम्मान, वा
 - (ख) राष्ट्रिय सुरक्षा वा सार्वजनिक व्यवस्था वा सार्वजनिक स्वास्थ्य वा नैतिकताको संरक्षण ।

धारा १४

१. बालबालिकाको विचार, सद्बिवेक र धर्मको स्वतन्त्रताको अधिकारलाई पक्ष राष्ट्रहरुले सम्मान गर्नेछन् ।
२. बालबालिकाको विकसित हुँदै गरेका क्षमतासँग मेल खाने किसिमले निजको अधिकारको प्रयोगमा निजलाई निर्देशन दिने बाबुआमा र लागू हुने अवस्थामा कानूनी संरक्षकको अधिकार र कर्तव्यलाई पक्ष राष्ट्रहरुले मान्यता दिनेछन् ।
३. आफ्नो धर्म र आस्था प्रकट गर्न पाउने स्वतन्त्रतामा कानूनद्वारा तोकिएका र सार्वजनिक सुरक्षा, व्यवस्था, स्वास्थ्य वा नैतिकता वा अरुको मौलिक अधिकार र स्वतन्त्रताहरुको संरक्षण गर्न आवश्यक प्रतिबन्धहरु मात्र लगाउन सकिनेछ ।

धारा १५

१. पक्ष राष्ट्रहरुले बालबालिकाको संगठन गर्ने र शान्तिपूर्वक भेला हुने स्वतन्त्रताको अधिकारको सम्मान गर्नेछन् ।
२. यी अधिकारहरुको प्रयोगमा कानून बमोजिम लगाइएका र प्रजातान्त्रिक समाजमा राष्ट्रिय सुरक्षा वा सार्वजनिक सुरक्षा वा सार्वजनिक व्यवस्था, सार्वजनिक स्वास्थ्य वा नैतिकताको संरक्षण वा

अरुको अधिकार तथा स्वतन्त्रताको संरक्षणको हितमा आवश्यक प्रतिबन्धहरू बाहेक अन्य कुनै पनि प्रतिबन्धहरू लगाउन पाइने छैन ।

धारा १६

१. कुनै पनि बालबालिकाको गोपनीयता, परिवार, घर वा पत्राचार उपर स्वेच्छाचारी वा गैर कानूनी हस्तक्षेप गरिनेछैन न त उनीहरूको प्रतिष्ठा तथा ख्यातीमा गैर कानूनी रूपमा आक्रमण नै गरिनेछ ।
२. बालबालिकालाई यस्तो हस्तक्षेप वा आक्रमण विरुद्ध कानूनी संरक्षण पाउने अधिकार हुनेछ ।

धारा १७

पक्ष राष्ट्रहरूले आम संचार माध्यमले खेलेको महत्वपूर्ण कार्यलाई मान्यता दिन्छन् र विशेषतः बालबालिकाको सामाजिक, आध्यात्मिक र नैतिक कल्याण तथा शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्य प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यका विविध राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्रोतहरूबाट पाउने जानकारी र सामग्री उपर बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्नेछन् । यस प्रयोजनका लागि, पक्ष राष्ट्रहरूले देहायका कार्य गर्नेछन्:

- (क) धारा २९ को भावना अनुरूप तथा बालबालिकाको सामाजिक र साँस्कृतिक हित हुने खालका सूचना र सामग्री प्रचार प्रसार गर्न आम संचार माध्यमलाई प्रोत्साहन दिने,
- (ख) विविध साँस्कृतिक, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्रोतहरूबाट त्यस्ता जानकारी र सामग्रीको उत्पादन, आदान प्रदान र प्रचारप्रसारमा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगलाई प्रोत्साहन दिने,
- (ग) बाल पुस्तकहरूको उत्पादन र प्रचार प्रसारलाई प्रोत्साहन दिने,
- (घ) अल्पसंख्यक समूहका बालबालिका वा आदिवासी बालबालिकाको भाषिक आवश्यकतालाई विशेष ध्यान दिन आम संचार माध्यमलाई प्रोत्साहन दिने,
- (ङ) धारा १३ र १८ का व्यवस्थाहरूलाई ध्यानमा राख्दै बालबालिकाको हितलाई आघात पुऱ्याउने खालका जानकारी तथा सामग्रीबाट निजहरूलाई संरक्षण गर्नका लागि उपयुक्त मार्गदर्शनहरूको विकासलाई प्रोत्साहन दिने ।

धारा १८

१. बालबालिकाको पालनपोषण र विकासको लागि बाबुआमा दुबैको साभ्भा उत्तरदायित्व हुन्छ भन्ने सिद्धान्तको मान्यता सुनिश्चित गर्न पक्ष राष्ट्रहरूले सर्वोत्तम प्रयत्न गर्नेछन् । बालबालिकाको पालनपोषण र विकासको लागि बाबुआमा वा, अवस्था अनुसार, कानूनी संरक्षकको प्राथमिक उत्तरदायित्व हुन्छ । बालबालिकाको सर्वोपरी हितनै उनीहरूको आधारभूत चासोको विषय हुनेछ ।
२. प्रस्तुत महासन्धिमा व्यवस्था भएका अधिकारहरूको प्रत्याभूती दिने र प्रवर्द्धन गर्ने प्रयोजनका लागि पक्ष राष्ट्रहरूले बालबालिकाको पालनपोषणको उत्तरदायित्व पुरा गर्ने कार्यमा बाबुआमा वा कानूनी संरक्षकहरूलाई समूचित सहयोग पुऱ्याउने र बालबालिकाको हेरचाहको लागि संस्था, सुविधा र सेवाहरूको विकास सुनिश्चित गर्नेछन् ।
३. पक्ष राष्ट्रहरूले काममा लागेका बाबुआमाका बालबालिकाले पाउने बाल स्याहार सेवा र सुविधाहरूबाट फाइदा लिन पाउने निजहरूको अधिकार सुनिश्चित गर्न सबै समूचित उपायहरू अपनाउने छन् ।

धारा १९

१. बाबुआमा, कानूनी संरक्षक वा अन्य बालबालिकाको हेरचाह गर्ने व्यक्तिको हेरचाहमा रहेको अवस्थामा बालबालिकालाई सबै किसिमको शारीरिक वा मानसिक हिंसा, क्षति वा दुर्व्यवहार, उपेक्षा वा उपेक्षित व्यवहार, दुर्व्यवहार वा शोषण, यौन दुर्व्यवहार समेतबाट बालबालिकालाई संरक्षण गर्न पक्ष राष्ट्रहरूले सबै समूचित कानूनी, प्रशासनिक, सामाजिक र शैक्षिक उपायहरू अपनाउनेछन् ।
२. यस्ता संरक्षणात्मक उपायहरूमा, उचित भए अनुसार बालबालिकालाई तथा बालबालिकाको हेरचाह गर्ने व्यक्तिहरूलाई आवश्यक सहायता उपलब्ध गराउन सामाजिक कार्यक्रमहरूको स्थापनाको लागि एवं अन्य किसिमको रोकथामका लागि तथा माथि उल्लिखित बालबालिका दुर्व्यवहारका घटनाहरूको पहिचान, जाहेरी, प्रेषण, अनुसन्धान, व्यवहार वा अनुगमनका लागि र उपयुक्त भएको अवस्थामा न्यायिक संलग्नताका लागि प्रभावकारी कार्यविधिहरू समेत समावेश हुनेछन् ।

धारा २०

१. आफ्नो पारिवारिक वातावरणबाट स्थायी वा अस्थायी रूपमा वन्चित भएको कुनै पनि बालबालिका वा सो वातावरणमा रहँदा आफ्नो सर्वोत्तम हित हुन नसक्ने बालबालिकालाई राष्ट्रद्वारा प्रदत्त विशेष संरक्षण र सहयोग प्राप्त गर्ने अधिकार हुनेछ।
२. पक्ष राष्ट्रहरूले आफ्ना राष्ट्रिय कानून अनुसार त्यस्ता बालबालिकाको लागि वैकल्पिक हेरचाह सुनिश्चित गर्नेछन्।
३. यस्तो हेरचाहमा, अन्य कुराका अतिरिक्त, बालबालिकाको पालन पद्धति, इस्लामिक कानून अन्तरगतको कफाला, धर्मपुत्र वा आवश्यक भएमा बालबालिकाको हेरचाहको लागि उपयुक्त संस्थाहरूमा भर्ना जस्ता कार्यहरू समेत समावेश हुनेछन्। समाधानहरूको विचार गर्दा, बालबालिकाको पालनपोषण निरन्तरताको वान्छनीयता र जातीय, धार्मिक, साँस्कृतिक तथा भाषिक पृष्ठभूमिलाई उचित ध्यान दिइनेछ।

धारा २१

धर्मपुत्रको व्यवस्थालाई मान्यता र/वा स्वीकृति दिने पक्ष राष्ट्रहरूले बालबालिकाको सर्वोत्तम हित नै सर्वोच्च विचार भएको कुरा सुनिश्चित गर्ने, र तिनीहरूले,

- (क) बालबालिकाको धर्मपुत्रमा लागू हुने कानून र कार्यविधि अनुसार र सम्पूर्ण सान्दर्भिक र भरपर्दो जानकारीको आधारमा बाबु आमा, नातेदार र कानूनी संरक्षकहरू सम्बन्धी बालबालिकाको हैसियत दृष्टिगत गरी धर्मपुत्र ग्राह्य भएको र, आवश्यक भएमा, आवश्यक हुने सरसल्लाहका आधारमा धर्मपुत्रका लागि सम्बन्धित व्यक्तिले सूचित सहमति दिएको कुरा निर्धारण गर्ने सक्षम अधिकारीहरूले मात्र बालबालिकाको धर्मपुत्रको अनुमति दिने कुरा सुनिश्चित गर्नेछन्,
- (ख) कुनै बालबालिकालाई पालनपोषण गर्ने वा धर्मपुत्र लिने परिवारमा राख्न नसकिने भएमा वा निजको उत्पत्तिको देशमा निजलाई उपयुक्त तवरमा हेरचाह गर्न नसकिने भएमा अन्तरदेशीय धर्मपुत्र व्यवस्थालाई बालबालिकाको हेरचाहको एउटा वैकल्पिक उपायको रूपमा लिन सकिने कुरालाई मान्यता दिनेछन्,
- (ग) अन्तरदेशीय धर्मपुत्रसँग सम्बन्धित बालबालिकाले स्वदेशी धर्मपुत्रको हकमा विद्यमान सुरक्षा तथा स्तरहरू सरहका सुरक्षा तथा स्तरहरू उपयोग गरेको कुरा सुनिश्चित गर्नेछन्,

- (घ) अन्तरदेशीय धर्मपुत्रमा, पदस्थापनबाट यस्तो धर्मपुत्रमा संलग्न व्यक्तिहरूलाई अनुचित आर्थिक फाइदा नपुग्ने कुरा सुनिश्चित गर्नका लागि सबै समुचित उपायहरू अपनाउने छन्,
- (ङ) उपयुक्त भएमा, द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय व्यवस्था वा सम्झौताहरू गरी यस धारामा उल्लिखित उद्देश्यहरू प्रवर्द्धन गर्ने र, यस संरचनाभित्र, सक्षम अधिकारी वा निकायहरूबाट अन्य देशमा बालबालिकाको पदस्थापन कार्य गरिने कुरा सुनिश्चित गर्न प्रयत्न गर्नेछन् ।

धारा २२

१. पक्ष राष्ट्रहरूले लागू हुने अन्तर्राष्ट्रिय वा राष्ट्रिय कानून र कार्यविधिहरू अनुसार शरणार्थीको हैसियत खोजिरहेको वा शरणार्थी मानिने बालबालिकाले आफ्ना बाबुआमा वा अन्य कसैसँग बसे पनि वा नबसे पनि प्रस्तुत महासन्धिमा र ती राष्ट्रहरू पक्ष भएका अन्य अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार वा मानवतावादी लिखतहरूमा उल्लिखित सम्बन्धित अधिकारहरूको प्रयोग गर्दा समुचित संरक्षण र मानवतावादी सहयोग प्राप्त गर्ने कुरा सुनिश्चित गर्न समुचित उपायहरू अपनाउनेछन् ।
२. यस उद्देश्यको लागि, पक्ष राष्ट्रहरूले बालबालिकाको परिवारसँग पुनर्भिलन गराउनको लागि आवश्यक जानकारी प्राप्त गर्न यस्ता बालबालिकालाई संरक्षण तथा सहयोग गर्न र कुनै शरणार्थी बालबालिकाको आमा बाबु वा निजको परिवारका अन्य सदस्यहरू पत्ता लगाउने कार्यमा संयुक्त राष्ट्र संघ तथा संयुक्त राष्ट्र संघलाई सहयोग गर्ने अन्य सक्षम अन्तरसरकारी संगठनहरू वा गैर सरकारी संगठनहरूबाट गरिएका कुनै पनि प्रयत्नहरूमा पक्ष राष्ट्रहरूले उपयुक्त ठाने अनुसारको सहयोग प्रदान गर्नेछन् । बाबुआमा वा परिवारका अन्य कुनै पनि सदस्यहरू पत्ता नलागेको अवस्थामा, यस महासन्धिमा व्यवस्था भए अनुरूप कुनै कारणबाट स्थायी वा अस्थायी रूपमा आफ्ना परिवारिक वातावरणबाट वञ्चित अन्य कुनै बालबालिकाले पाए सरहको समान संरक्षण सो बालबालिकालाई दिइनेछ ।

धारा २३

१. पक्ष राष्ट्रहरूले मानसिक वा शारीरिक रूपले अशक्त बालबालिकाले निजको प्रतिष्ठा सुनिश्चित गर्ने, स्वावलम्बन अभिवृद्धि गर्ने र आफ्नो समुदायमा सक्रिय सहभागिता सुगम बनाउने अवस्थाहरूमा पूर्ण र सुसम्पन्न जीवन यापन गर्नुपर्छ भन्ने कुरा स्वीकार गर्छन् ।

२. पक्ष राष्ट्रहरु अशक्त बालबालिकाको विशेष हेरचाहको अधिकारलाई स्वीकार गर्छन् र उपलब्ध स्रोतहरुका अधिनमा रही योग्य बालबालिकालाई र निजको हेरचाहको लागि जिम्मेवार व्यक्तिहरुलाई आवेदन गरिएको र ती बालबालिकाको अवस्था र निजहरुको बाबुआमा वा हेरचाह गर्ने अन्य व्यक्तिहरुको परिस्थिति अनुकूलको सहायता विस्तारलाई प्रोत्साहन दिंदै सुनिश्चित गर्नेछन् ।
३. अशक्त बालबालिकाका विशेष आवश्यकताहरुलाई स्वीकार गर्दै बालबालिकाको स्याहार गर्ने बाबु आमा वा अन्य व्यक्तिहरुको आर्थिक स्रोतलाई ध्यानमा राखी यस धाराको प्रकरण २ बमोजिम विस्तार गरिएको सहायता सम्भव भएसम्म निःशुल्क उपलब्ध गराइनेछ र अशक्त बालबालिकाको साँस्कृतिक तथा आध्यात्मिक विकास लगायत निज संभव भएसम्मको पूर्णरूपमा समाजमा समाहित हुने र निजको व्यक्तिगत विकास हुने तवरबाट शिक्षा, प्रशिक्षण, स्वास्थ्य, स्याहार सेवाहरु, पुनर्स्थापना सेवाहरु, रोजगारीको तयारी र मनोरञ्जनका अवसरहरु निजको प्रभावकारी पहुँचमा हुने र निजले प्राप्त गर्ने कुरा सुनिश्चित गर्ने गरी त्यस्तो सहायताको व्यवस्था गरिनेछ ।
४. पक्ष राष्ट्रहरुले पुनर्स्थापनाको तरिका, शिक्षा र व्यवसायिक सेवाहरु सम्बन्धी सूचनाहरुको प्रसार गर्ने र सो उपरको पहुँच प्राप्त गर्ने लगायत अशक्त बालबालिकाको निवारक स्वास्थ्य स्याहार, औषधोपचार, मनोवैज्ञानिक र कार्यमूलक उपचारको क्षेत्रमा उपयुक्त जानकारीको आदान प्रदानलाई पक्ष राष्ट्रहरुलाई आफ्नो क्षमता र सीपमा सुधार गर्न र विकास अनुभवलाई विस्तार गर्न सफल बनाउने उद्देश्यले अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगको भावना अनुकूल प्रवर्द्धन गर्नेछन् । यस विषयमा, विकासशील देशहरुको आवश्यकतालाई विशेष रूपमा विचार गरिनेछ ।

धारा २४

१. पक्ष राष्ट्रहरुले बालबालिकाको स्वास्थ्यको उच्चतम प्राप्य स्तरको उपभोग तथा रोगको उपचार गर्न पाउने र स्वास्थ्यको पुनर्लाभ गर्न पाउने सुविधाको अधिकारलाई स्वीकार गर्छन् । कुनै पनि बालबालिका यस्तो स्वास्थ्य स्याहार सेवाहरु उपर पहुँच पाउने अधिकारबाट वञ्चित नभएको सुनिश्चित गर्न पक्ष राष्ट्रहरुले प्रयत्न गर्नेछन् ।
२. पक्ष राष्ट्रहरुले यस अधिकारको पूर्ण कार्यान्वयन अवलम्बन गर्नेछन् र विशेषतः निम्न कुराका लागि उपयुक्त उपायहरु ग्रहण गर्नेछन्:
 - (क) शिशु तथा बाल मृत्युदर घटाउने,

- (ख) प्राथमिक स्वास्थ्य स्याहारको विकासमा जोड दिदै सम्पूर्ण बालबालिकालाई आवश्यक औषधोपचार सहयोग र स्वास्थ्य स्याहार उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने,
- (ग) वातावरणीय प्रदूषणबाट हुने खतरा र जोखिमहरुलाई ध्यानमा राख्दै, प्राथमिक स्वास्थ्य स्याहारको ढाँचाभिन्न समेत रही, अन्य कुराको अतिरिक्त, सहज रूपमा उपलब्ध प्रविधिको प्रयोगद्वारा तथा पर्याप्त पोषणयुक्त खाद्यान्न र शुद्ध पिउने पानीको व्यवस्थाद्वारा रोग र कुपोषण विरुद्ध लड्ने,
- (घ) आमाहरुको निमित्त पूर्व प्रसूति तथा प्रसूति पश्चातका उचित सेवाहरु सुनिश्चित गर्ने,
- (ङ) समाजका सबै क्षेत्रहरु, खासगरी बाबुआमा र बालबालिकाहरु बाल स्वास्थ्य र पोषणको आधारभूत ज्ञान, स्तनपानको उपयोगिता, सरसफाई र वातावरणीय स्वच्छताका फाइदाहरु र दुर्घटनाहरुको रोकथामबारे जानकारी दिइएको, तत्सम्बन्धी शिक्षामा निजहरुको पहुँच भएको वा यस कार्यमा सहयोग पुऱ्याइएको कुरा सुनिश्चित गर्ने,
- (च) बाबु आमाको लागि निरोधक स्वास्थ्य स्याहार, सरसल्लाह र परिवार नियोजन शिक्षा र सेवाहरुको विकास गर्ने ।
३. पक्ष राष्ट्रहरुले बालबालिकाको स्वास्थ्यलाई हानी पुऱ्याउने खालका परम्परागत व्यवहारहरुको उन्मूलन गर्ने उद्देश्यले सम्पूर्ण प्रभावकारी र समुचित उपायहरु अपनाउने छन् ।
४. पक्ष राष्ट्रहरु यस धारामा मान्यता दिइएको अधिकारको पूर्ण प्राप्ति प्रगतिशील रूपमा हासिल गर्न अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगलाई प्रवर्द्धन र प्रोत्साहन गर्ने प्रतिज्ञा गर्छन् । यस विषयमा, विकासशील देशका आवश्यकताहरुलाई विशेष रूपमा विचार गरिनेछ ।

धारा २५

हेरचाह, संरक्षण वा शारीरिक वा मानसिक उपचारको उद्देश्यले सक्षम अधिकारीहरुले राखेका बालबालिकालाई उपलब्ध गराइएको उपचार तथा निजको स्थापनासँग सम्बन्धित अन्य सबै परिस्थितिहरुको आवधिक पुनरावलोकन गराउन पाउने त्यस्ता बालबालिकाको अधिकारलाई पक्ष राष्ट्रहरु स्वीकार गर्छन् ।

धारा २६

१. पक्ष राष्ट्रहरूले सामाजिक बीमा लगायत सामाजिक सुरक्षाबाट फाईदा लिन पाउने प्रत्येक बालबालिकाको अधिकारलाई स्वीकार गर्ने र आ-आफना राष्ट्रिय कानून अनुसार यस अधिकारको पूर्ण प्राप्ति हासिल गर्न आवश्यक उपायहरू अपनाउनेछन् ।
२. यस्ता सुविधाहरू, उपयुक्त भएको अवस्थामा, बालबालिकाको र निजको पालनपोषणको लागि उत्तरदायी व्यक्तिहरूको स्रोत र परिस्थितिहरूका साथै सुविधाको लागि बालबालिका वा तिनका तर्फबाट गरिएको निवेदनसँग सम्बन्धित अन्य कुरालाई समेत ध्यानमा राखेर प्रदान गर्नुपर्नेछ ।

धारा २७

१. प्रत्येक बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, आध्यात्मिक, नैतिक र सामाजिक विकासको लागि चाहिने पर्याप्त जीवनस्तरको अधिकारलाई पक्ष राष्ट्रहरू स्वीकार गर्दछन् ।
२. आफ्नो क्षमता र आर्थिक सक्षमताले भ्याएसम्म बालबालिकाको विकासको लागि आवश्यक जीवनस्तरको व्यवस्था गर्नु बाबु आमा वा बालबालिकाको लागि उत्तरदायी अन्य व्यक्तिहरूको प्राथमिक दायित्व हुन्छ ।
३. पक्ष राष्ट्रहरूले राष्ट्रिय अवस्थाहरू अनुसार तथा आफ्नो साधनको परिधिभित्र रही यो अधिकारको कार्यान्वयन गर्न बाबुआमा तथा बालबालिकाको लागि जिम्मेवार अन्य व्यक्तिहरूलाई सहयोग गर्न समुचित उपायहरू अपनाउने, तथा आवश्यक भएको अवस्थामा, खासगरी पोषण, लुगाफाटो तथा आवासका सम्बन्धमा भौतिक सहयोग उपलब्ध गराउने एवं तत्सम्बन्धी कार्यक्रमहरूमा सहयोग गर्नेछन् ।
४. पक्ष राष्ट्रहरूले स्वदेश तथा विदेशमा रहेका बाबुआमा वा बालबालिकाको लागि आर्थिक दायित्व भएका अन्य व्यक्तिहरूबाट बालबालिकाको लागि पालनपोषण (माना चामल) को असूली सुनिश्चित गर्न सबै समुचित उपायहरू अपनाउनेछन् । विशेषतः बालबालिकाको लागि आर्थिक दायित्व भएको व्यक्ति बालबालिका बस्ने राष्ट्रमा नभई अन्य कुनै राष्ट्रमा बसेको अवस्थामा पक्ष राष्ट्रहरूले अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौताहरूको सम्मिलन वा त्यस्ता सम्झौताहरू गर्ने एवं अन्य समुचित प्रबन्धहरू गर्ने कार्यलाई प्रवर्द्धन गर्नेछन् ।

धारा २८

१. पक्ष राष्ट्रहरूले बालबालिकाको शिक्षाको अधिकारलाई स्वीकार गर्छन् र प्रगतिशील रूपमा तथा समान अवसरको आधारमा यस अधिकारको प्राप्ति गर्ने उद्देश्यले खासगरी देहायका कार्य गर्नेछन्:
- (क) प्राथमिक शिक्षालाई अनिवार्य बनाई सबैलाई निःशुल्क उपलब्ध गराउने,
- (ख) साधारण तथा व्यवसायिक शिक्षा लगायत विविध प्रकारका माध्यमिक शिक्षाको विकासलाई प्रोत्साहित गर्ने, प्रत्येक बालबालिकालाई त्यस्तो शिक्षा उपलब्ध गराउने र पुऱ्याउने तथा निःशुल्क शिक्षाको प्रयोग गर्ने र आवश्यक भएमा आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउने जस्ता समुचित उपायहरू अपनाउने,
- (ग) उच्च शिक्षालाई प्रत्येक समुचित माध्यमहरूद्वारा क्षमताको आधारमा सबैको निम्ति पहुँचयोग्य बनाउने,
- (घ) शैक्षिक र व्यवसायिक जानकारी र मार्गदर्शन सम्पूर्ण बालबालिकाहरूलाई उपलब्ध गराउने र पहुँचयोग्य बनाउने,
- (ङ) विद्यालयहरूमा नियमित हाजिरी प्रोत्साहित गर्न तथा पढाइ छाड्नेहरूको संख्या घटाउने उपायहरू अपनाउने ।
२. बालबालिकाको मानवीय प्रतिष्ठा अनुकूल हुनेगरी र यस महासन्धि अनुरूप विद्यालय अनुशासन कायम गरिएको कुरा सुनिश्चित गर्न पक्ष राष्ट्रहरूले सबै समुचित उपायहरू अपनाउनेछन् ।
३. पक्ष राष्ट्रहरूले शिक्षा सम्बन्धी कुरामा, खासगरी विश्वबाटै अज्ञानता र निरक्षरता उन्मूलन गर्ने उद्देश्यले र वैज्ञानिक तथा प्राविधिक ज्ञान र आधुनिक शिक्षण तरिकाहरूमा पहुँच सुगम बनाउने उद्देश्यले अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग प्रवर्द्धन तथा प्रोत्साहन गर्नेछन् । यस सम्बन्धमा विकासशील देशहरूको आवश्यकतालाई विशेष ध्यान दिइनेछ ।

धारा २९

१. पक्ष राष्ट्रहरू बालबालिकाको शिक्षा निम्न कुरातर्फ निर्देशित हुनुपर्ने कुरा स्वीकार गर्छन्:
- (क) बालबालिकाको व्यक्तित्व, योग्यता, मानसिक र शारीरिक क्षमताको उच्चतम संभाव्य हदसम्मको विकास,

- (ख) मानव अधिकार र मौलिक स्वतन्त्रताहरु तथा संयुक्त राष्ट्र संघको वडापत्रमा उल्लिखित सिद्धान्तहरु प्रतिको आदर भावको विकास,
- (ग) बालबालिकाको बाबुआमाप्रति, उसको आफ्नो साँस्कृतिक पहिचान, भाषा र मूल्यहरुप्रति, बालबालिका बसेको देशको राष्ट्रिय मूल्यहरुप्रति, निज उत्पत्ति भएको देशप्रति र निजको भन्दा भिन्न सभ्यताहरुप्रतिको आदर भावको विकास,
- (घ) स्वतन्त्र समाज, सबै जनताहरु, जाती, राष्ट्रिय र धार्मिक समुदायहरु तथा आदिवासी मूलका मानिसहरु बीच समझदारी, शान्ति, सहिष्णुता, लैङ्गिक समानता र मित्रताको भावनामा उत्तरदायित्वपूर्ण जीवनको लागि बालबालिकाको तयारी,
- (ङ) प्राकृतिक वातावरणप्रति सम्मान गर्ने भावनाको विकास ।
२. यस धाराको प्रकरण १ मा उल्लिखित सिद्धान्तहरुको पालनाको तथा यस्ता संस्थाहरुमा दिइने शिक्षा पक्ष राष्ट्रहरुले निर्धारण गरेको न्यूनतम मापदण्डहरु अनुरूप हुनुपर्ने आवश्यकताको सदैव अधिनमा रहने गरी शैक्षिक संस्थाहरुको स्थापना गरी निर्देशित गर्ने व्यक्ति वा निकायहरुको स्वतन्त्रतालाई हस्तक्षेप गर्ने गरी यस धाराको तथा धारा २८ को कुनै पनि अंशको व्याख्या गरिने छैन ।

धारा ३०

जातीगत, धार्मिक वा भाषिक अल्पसंख्यकहरु वा आदिवासी मूलका व्यक्तिहरु रहेका राष्ट्रहरुमा त्यस्ता अल्पसंख्यक वा आदिवासीका बालबालिकालाई आफ्ना समूहका अन्य सदस्यहरूसँग मिलेर आफ्नो साँस्कृतिको उपभोग गर्ने, आफ्नो धर्मको अवलम्बन तथा अभ्यास गर्ने वा आफ्नै भाषा प्रयोग गर्ने अधिकारबाट वञ्चित गरिने छैन ।

धारा ३१

१. आराम गर्ने र फुर्सद लिन पाउने, आफ्नो उमेर सुहाउँदो खेल र मनोरञ्जनपूर्ण कृयाकलापहरुमा संलग्न हुन पाउने र साँस्कृतिक जीवन तथा कलामा स्वतन्त्र रूपले सहभागी हुन पाउने बालबालिकाको अधिकारलाई पक्ष राष्ट्रहरु स्वीकार गर्छन् ।
२. पक्ष राष्ट्रहरुले साँस्कृतिक र कलात्मक जीवनमा पूर्णरूपले भाग लिन पाउने बालबालिकाको अधिकारलाई सम्मान र प्रवर्द्धन गर्नेछन् र साँस्कृतिक, कलात्मक, मनोरञ्जनात्मक र फुर्सद

सम्बन्धी क्रियाकलापहरूको लागि समुचित र समान अवसरहरू प्रदान गर्ने व्यवस्थालाई प्रोत्साहन दिनेछन् ।

धारा ३२

१. आर्थिक शोषणबाट र जोखिमपूर्ण हुने वा आफ्नो शिक्षामा दखल पुऱ्याउने वा आफ्नो स्वास्थ्य वा शारीरिक, मानसिक, आध्यात्मिक, नैतिक वा सामाजिक विकासमा हानिकारक हुनसक्ने कुनै पनि कार्यबाट संरक्षण पाउने बालबालिकाको अधिकारलाई पक्ष राष्ट्रहरू स्वीकार गर्छन् ।
२. पक्ष राष्ट्रहरूले यस धाराको कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्न कानूनी, प्रशासनिक, सामाजिक र शैक्षिक उपायहरू अपनाउने छन् । यस प्रयोजनको लागि, अन्य अन्तर्राष्ट्रिय लिखतहरूका सम्बन्धित प्रावधानहरूलाई ध्यानमा राख्दै पक्ष राष्ट्रहरूले खासगरी देहायका कार्यहरू गर्नेछन्:
 - (क) रोजगारीमा प्रवेश गर्न न्यूनतम उमेर वा न्यूनतम उमेरहरूको हद तोक्ने व्यवस्था गर्ने,
 - (ख) रोजगारीको समय र अवस्थाहरू सम्बन्धी उपयुक्त नियमहरूको व्यवस्था गर्ने,
 - (ग) यस धाराको प्रभावकारी कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्न उपयुक्त दण्ड वा अन्य अनुशास्तीहरूको व्यवस्था गर्ने ।

धारा ३३

पक्ष राष्ट्रहरूले सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिहरूमा परिभाषित भए बमोजिमका लागू औषध र मनोद्वीपक पदार्थहरूको गैरकानूनी प्रयोगबाट बालबालिकालाई संरक्षण गर्न तथा त्यस्ता पदार्थहरूको गैरकानूनी उत्पादन र ओसारपसारमा बालबालिकाको प्रयोगमा रोक लगाउनको लागि कानूनी, प्रशासनिक, सामाजिक तथा शैक्षिक उपायहरू लगायत सम्पूर्ण समुचित उपायहरू अपनाउनेछन् ।

धारा ३४

पक्ष राष्ट्रहरूले बालबालिकालाई सबै खालको यौन शोषण र यौन दुर्व्यवहारबाट संरक्षण गर्ने प्रतिज्ञा गर्छन् । यस प्रयोजनका लागि, पक्ष राष्ट्रहरूले खासगरी निम्न कुराहरूमा रोक लगाउन सबै समुचित राष्ट्रिय, द्विपक्षीय र बहुपक्षीय उपायहरू अपनाउनेछन्:

- (क) कुनै पनि गैरकानूनी यौनजन्य कृयाकलापमा लाग्न बालबालिकालाई उक्साउने वा करकापमा पार्ने,
- (ख) वेश्यावृत्ति र अन्य गैरकानूनी यौन व्यवहारहरूमा बालबालिकाको शोषणयुक्त प्रयोग,

(ग) अश्लील चित्रणको कार्यमा र सामग्रीहरूमा बालबालिकाको शोषणयुक्त प्रयोग ।

धारा ३५

पक्ष राष्ट्रहरूले कुनै पनि उद्देश्यको लागि वा कुनै पनि रूपमा बालबालिकाको अपहरण, बेचबिखन वा ओसारपसारमा रोक लगाउन सबै समुचित राष्ट्रिय, द्विपक्षीय र बहुपक्षीय उपायहरू अपनाउनेछन् ।

धारा ३६

पक्ष राष्ट्रहरूले बालबालिकाको हितका कुनै पनि पक्षलाई प्रतिकूल प्रभाव पार्ने सबै प्रकारका शोषणबाट बालबालिकालाई संरक्षण गर्नेछन् ।

धारा ३७

पक्ष राष्ट्रहरूले देहायका कुराहरू सुनिश्चित गर्नेछन्:

- (क) कुनै पनि बालबालिकालाई यातना दिइने वा अन्य क्रूर, अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा सजाय गरिने छैन । न त अठार वर्ष भन्दा कम उमेरका व्यक्तिहरूद्वारा गरिएका कसूरहरूका लागि मृत्युदण्डको सजाय वा रिहाई पाउने संभावना विनाको आजीवन कारावासको सजाय नै दिइनेछ,
- (ख) गैरकानूनी वा स्वेच्छाचारी तवरले कुनै पनि बालबालिकाको स्वतन्त्रता अपहरण गरिने छैन । बालबालिकाको गिरफ्तारी, थुना वा कैद कानून अनुरूप हुने र अन्तिम उपायको रूपमा र सबभन्दा कम समुचित समयावधिको लागि मात्र प्रयोग गरिनेछ,
- (ग) स्वतन्त्रताको अपहरण गरिएको प्रत्येक बालबालिकालाई मानवीयता र मानव व्यक्तिको अन्तरनिहित प्रतिष्ठाको आदर गरी तथा निजका उमेरका व्यक्तिहरूको आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्ने तवरले व्यवहार गरिनेछ । खासगरी, स्वतन्त्रताको अपहरण गरिएको प्रत्येक बालबालिकालाई निजको सर्वोपरी हितको दृष्टिबाट अन्यथा आवश्यक भएमा बाहेक बयस्क व्यक्तिहरूबाट अलग्गै राखिनेछ र अपवादजनक परिस्थितिहरूमा बाहेक निजलाई पत्राचार र भेटघाटको माध्यमबाट आफ्ना परिवारसँग सम्पर्क राख्ने अधिकार हुनेछ,
- (घ) स्वतन्त्रताको अपहरण गरिएको प्रत्येक बालबालिकालाई कुनै अदालत वा अन्य सक्षम, स्वतन्त्र र निष्पक्ष निकाय समक्ष आफ्नो स्वतन्त्रता अपहरणको वैधता उपर चुनौति दिने र त्यसमा

शीघ्र निर्णय पाउने अधिकार लगायत कानूनी वा अन्य समुचित सहायता उपर शीघ्र पहुँच पाउने अधिकार हुनेछ ।

धारा ३८

१. पक्ष राष्ट्रहरूले सशस्त्र संघर्षका सम्बन्धमा आफूहरू उपर लागू हुने बालबालिकासँग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनका नियमहरूको आदर गर्ने र आदर सुनिश्चित गर्ने प्रतिज्ञा गर्छन् ।
२. पक्ष राष्ट्रहरूले पन्ध्र वर्ष उमेर नपुगेका व्यक्तिहरूले युद्धमा प्रत्यक्ष भाग नलिने कुरा सुनिश्चित गर्न सबै संभव उपायहरू अपनाउनेछन् ।
३. पक्ष राष्ट्रहरूले पन्ध्र वर्ष उमेर नपुगेको कुनै पनि व्यक्तिलाई आफ्ना सशस्त्र सेनामा भर्ना गर्ने छैनन् । पन्ध्र वर्ष उमेर पुगेका तर अठार वर्ष उमेर नपुगेका व्यक्तिहरूमध्येबाट भर्ना गर्दा, पक्ष राष्ट्रहरूले वढी उमेरका व्यक्तिहरूलाई प्राथमिकता दिने प्रयत्न गर्नेछन् ।
४. सशस्त्र संघर्षहरूमा गैर सैनिक व्यक्तिहरूलाई संरक्षण गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानून अन्तर्गतको आफ्नो दायित्व अनुसार, पक्ष राष्ट्रहरूले सशस्त्र संघर्षबाट प्रभावित बालबालिकाको संरक्षण र हेरचाह सुनिश्चित गर्न सबै संभव उपायहरू अपनाउनेछन् ।

धारा ३९

पक्ष राष्ट्रहरूले कुनै पनि प्रकारको उपेक्षा, शोषण वा दुर्व्यवहार, यातना वा अन्य कुनै पनि प्रकारको क्रूर, अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा सजाय वा सशस्त्र संघर्षबाट पीडित कुनै पनि बालबालिकाको शारीरिक तथा मनोवैज्ञानिक पुनर्लाभ र सामाजिक पुनर्स्थापना प्रवर्द्धन गर्न सबै समुचित उपायहरू अपनाउनेछन् । यस्तो पुनर्लाभ र पुनर्स्थापना त्यस्ता बालबालिकाको स्वास्थ्य, आत्मसम्मान र प्रतिष्ठा प्रवर्द्धन गर्ने वातावरणमा हुनेछ ।

धारा ४०

१. पक्ष राष्ट्रहरूले फौजदारी कानूनको उल्लंघन गरेको आरोप लागेको वा सोको अभियुक्त वा सो कार्य गरेको भनी मानिएका बालबालिकालाई निजको प्रतिष्ठा र महत्वको भावनालाई प्रवर्द्धन गर्ने गरी व्यवहार गर्नु पर्नेछ, जसले उनीहरूको मनमा अरुको मानव अधिकार तथा मौलिक स्वतन्त्रताहरू प्रतिको आदर पुनर्जागृत गराउछ र उनीहरूको उमेर एवं पुनर्स्थापन तथा समाजमा उनीहरूको सिर्जनात्मक भूमिका प्रवर्द्धन गर्ने वाञ्छनीयतालाई ध्यानमा राख्दछ ।

२. यस उद्देश्यको लागि तथा अन्तर्राष्ट्रिय लिखतहरूका सम्बन्धित व्यवस्थाहरूलाई ध्यानमा राख्दै, पक्ष राष्ट्रहरूले खासगरी देहायका कुरा सुनिश्चित गर्नेछन्:

(क) कुनै कार्य गरेको समयमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनद्वारा निषेध नगरिएका त्यस्ता कार्य गरेको वा नगरेको कारणबाट मात्र कुनै पनि बालबालिकालाई फौजदारी कानून उल्लंघन गरेको आरोप लगाइने वा अभियुक्त बनाइने वा निजले फौजदारी कानून उल्लंघन गरेको मानिने छैन ।

(ख) फौजदारी कानूनको उल्लंघन गरेको आरोप लागेको वा सोको लागि अभियुक्त बनाइएको कुनै पनि बालबालिकालाई कम्तिमा पनि देहायका प्रत्याभुतिहरू दिइनेछ:

- (१) कानून बमोजिम दोषी प्रमाणित नभएसम्म निर्दोष भएको अनुमान गरी पाउने,
- (२) आफू विरुद्ध लगाइएको अभियोगको तुरुन्त र प्रत्यक्ष रूपमा र उपयुक्त भएमा आफ्नो बाबुआमा वा कानूनी संरक्षक मार्फत जानकारी पाउने तथा आफ्नो प्रतिरक्षाको तयारी र प्रस्तुतिमा कानूनी वा अन्य समुचित सहयोग पाउने,
- (३) कानूनी वा अन्य उचित सहायता दिने व्यक्तिको र, खासगरी निजको उमेर वा अवस्थाको विचार गर्दा बालबालिकाको सर्वोत्तम हितको विपरीत नहुने ठानिएमा, निजका बाबुआमा वा कानूनी संरक्षकको उपस्थितिमा सक्षम, स्वतन्त्र र निष्पक्ष निकाय वा न्यायिक निकायबाट कुनै विलम्ब विना कानून बमोजिम स्वच्छ सुनुवाई गरी सो कुराको निर्धारण गरी पाउने,
- (४) प्रमाण दिन वा अपराध स्वीकार गर्न कर नलगाइने, आफू विरुद्धका साक्षीहरू परीक्षण गर्ने वा गर्न लगाउने र आफ्नो पक्षका साक्षीहरूलाई समानताको अवस्था अन्तरगत उपस्थित गराई परीक्षण गराई पाउने,
- (५) फौजदारी कानूनको उल्लंघन गरिएको ठहरिएमा सो फैसला र त्यसको परिणाम स्वरूप लगाइएको कुनै पनि उपायको सक्षम, स्वतन्त्र र निष्पक्ष उपल्लो निकाय वा न्यायिक संस्थाबाट कानून बमोजिम पुनरावलोकन गराई पाउने,
- (६) प्रयोग गरिएको भाषा बालबालिकाले बुझ्न वा बोल्न नसक्ने भएमा दोभाषेको निःशुल्क सहयोग पाउने,
- (७) कारवाहीका सबै तहहरूमा आफ्नो गोपनीयताको पूर्ण सम्मान पाउने ।

३. पक्ष राष्ट्रहरूले फौजदारी कानून उल्लंघन गरेको भनी आरोप लगाइएका, अभियुक्त बनाइएका वा उल्लंघन गरेको मानिएका बालबालिकाका लागि विशेष रूपमा लागू हुने खालका कानूनहरू, कार्यविधिहरू, निकायहरू र संस्थाहरू, खासगरी देहायका कुराहरूको निर्माण वा स्थापना प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास गर्नेछन्:

(क) न्यूनतम उमेरको हदको स्थापना, जुन उमेर भन्दा कम उमेरका बालबालिकाको फौजदारी कानून उल्लंघन गर्न सक्ने क्षमता हुँदैन भनी अनुमान गरिनेछ,

(ख) समुचित र वाञ्छनीय भएको कुनै पनि अवस्थामा, यस्ता बालबालिकाका सम्बन्धमा न्यायिक कारवाही नगरी अन्य कार्य गर्ने उपायहरू, तर मानव अधिकार र कानूनी सुरक्षाहरूलाई पूर्ण रूपमा सम्मान गर्नु पर्नेछ ।

४. बालबालिकाको हितको अनुकूल हुने गरी तथा उनीहरूको परिस्थिति र कसूर दुवैमा समुचित हुने गरी निजहरूसँग व्यवहार गर्ने कुरा सुनिश्चित गर्न विभिन्न प्रकारका कुराहरू जस्तै: हेरचाह, मार्गदर्शन र निरीक्षण सम्बन्धी आदेशहरू, सरसल्लाह, परीक्षण, स्याहार सम्बर्द्धन, शिक्षा तथा व्यवसायिक तालीम कार्यक्रमहरू तथा संस्थागत हेरचाहका अन्य विकल्पहरू उपलब्ध हुनेछन् ।

धारा ४१

बाल अधिकारलाई साकार तुल्याउन बढी उपयोगी हुने कुनै पनि व्यवस्थाहरूलाई यस महासन्धिको कुनै पनि कुराले असर पार्नेछैन र त्यस्ता व्यवस्थाहरू

(क) कुनै पक्ष राष्ट्रको कानूनमा, वा

(ख) सो राष्ट्रको हकमा लागू हुने अन्तर्राष्ट्रिय कानूनमा निहित हुन सक्नेछन् ।

भाग २

धारा ४२

पक्ष राष्ट्रहरूले उचित र सक्रिय माध्यमद्वारा यस महासन्धिका सिद्धान्त र व्यवस्थाहरूलाई समानतापूर्वक वयस्क तथा बालबालिकाको जानकारीमा विस्तृत रूपले ल्याउने प्रतिज्ञा गर्छन् ।

धारा ४३

१. प्रस्तुत महासन्धिमा कबूल गरिएका दायित्वहरूको प्राप्तमा पक्ष राष्ट्रहरूले हासिल गरेको प्रगतिको बारेमा विचार गर्ने प्रयोजनकालागि, बाल अधिकार सम्बन्धी समितिको स्थापना गरिनेछ, जसले यस पछि व्यवस्था गरिएका कार्यहरू गर्नेछ।
२. यस समितिमा उच्च नैतिक प्रतिष्ठा तथा यस महासन्धिले समेटेको क्षेत्रमा दक्षता स्वीकार गरिएका दश जना विशेषज्ञहरू रहनेछन्। समानुपातिक भौगोलिक वितरण पद्धति अनुसार तथा प्रमुख कानूनी प्रणालीहरूको प्रतिनिधित्व हुने गरी पक्ष राष्ट्रहरूले आफ्ना नागरिकहरू मध्येबाट समितिका सदस्यहरू निर्वाचित गर्नेछन् र सदस्यहरूले व्यक्तिगत हैसियतमा सेवा गर्नेछन्।
३. समितिका सदस्यहरू पक्ष राष्ट्रहरूबाट मनोनित व्यक्तिहरूको सूचिबाट गोप्य मतदानको प्रकृयाबाट निर्वाचित हुनेछन्। प्रत्येक पक्ष राष्ट्रले आफ्ना नागरिकहरूमध्येबाट एक जना व्यक्तिको मनोनयन गर्न सक्नेछ।
४. प्रस्तुत महासन्धि लागू भएको मितिले ६ महिनाभित्र समितिको प्रारम्भिक निर्वाचन हुने र त्यसपछि हरेक दोस्रो वर्षमा निर्वाचन हुनेछ। प्रत्येक निर्वाचनको मिति भन्दा कम्तिमा चार महिना अगावै संयुक्त राष्ट्र संघको महासचिवले पक्ष राष्ट्रहरूलाई आ-आफ्ना मनोनयनहरू दुई महिनाभित्र पेश गर्न आह्वान गर्दै पत्र पठाउने छन्। महासचिवले त्यसरी मनोनित सबै व्यक्तिहरूको वर्णानुक्रम अनुसारको र निजहरूलाई मनोनयन गर्ने पक्ष राष्ट्रहरूको नाम समेत जनिएको सूची तयार पारी सो सूची प्रस्तुत महासन्धिको पक्ष राष्ट्रहरूलाई पठाउने छन्।
५. संयुक्त राष्ट्र संघको प्रधान कार्यालयमा महासचिवले आयोजना गरेको पक्ष राष्ट्रहरूको बैठकमा निर्वाचन हुनेछ। यस बैठकमा पक्ष राष्ट्रहरूमध्ये दुई तिहाईको उपस्थितिलाई गणपूरक संख्या मानिनेछ। बैठकमा उपस्थित भई मतदान गर्ने पक्ष राष्ट्रहरूका प्रतिनिधिहरूको स्पष्ट बहुमत प्राप्त गरी सबैभन्दा बढी मत प्राप्त गर्ने व्यक्तिहरू समितिको सदस्यमा निर्वाचित भएको मानिनेछ।
६. समितिका सदस्यहरू चार वर्षको अवधिका लागि निर्वाचित हुनेछन्। पुनः मनोनित भएमा उनीहरू पुनः निर्वाचनको लागि योग्य हुनेछन्। पहिलो निर्वाचनमा निर्वाचित सदस्यहरूमध्ये पाँच जना सदस्यहरूको पदावधि दुई वर्षमा समाप्त हुनेछ। पहिलो निर्वाचन भएको लगत्तै पछि बैठकको अध्यक्षले यी पाँच जना सदस्यहरूको नाम गोला प्रथाद्वारा छनौट गर्नेछन्।

७. समितिको कुनै सदस्यको मृत्यु भएमा वा निजले राजिनामा दिएमा वा अन्य कुनै कारणले गर्दा निजले समितिको कार्य गर्न नसक्ने भनी घोषणा गरेमा निजको मनोनयन गर्ने पक्ष राष्ट्रले आफ्ना नागरिकहरु मध्येबाट अर्को एक जना विशेषज्ञलाई बाँकी पदावधि भर सेवा गर्नको निमित्त समितिको स्वीकृतिको अधिनमा रहने गरी मनोनित गर्नेछ ।
८. समितिले आफ्नो कार्यविधि सम्बन्धी नियमहरु आफै निर्धारण गर्नेछ ।
९. समितिले आफ्ना अधिकारीहरु दुई वर्षको कार्यकालको लागि निर्वाचित गर्नेछ ।
१०. समितिका बैठकहरु सामान्यतया संयुक्त राष्ट्र संघको प्रधान कार्यालयमा वा समितिले नै निर्धारण गरे बमोजिमको अन्य कुनै सुविधाजनक स्थानमा बस्नेछन् । समितिको बैठक सामान्यतया वार्षिक रुपमा बस्नेछ । समितिका बैठकहरुको अवधि महासभाको स्वीकृतिको अधिनमा रहने गरी प्रस्तुत महासन्धिको पक्ष राष्ट्रहरुको बैठकबाट निर्धारण गरिने र आवश्यकता अनुसार पुनरावलोकन गरिनेछ ।
११. प्रस्तुत महासन्धि अन्तर्गत समितिले गर्नुपर्ने काम प्रभावकारी रुपले सम्पादन गर्नको लागि संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिवले आवश्यक कर्मचारी र सुविधाहरु उपलब्ध गराउने छन् ।
१२. महासभाको स्वीकृतिबाट यस महासन्धि अन्तर्गत गठित समितिका सदस्यहरुले महासभाद्वारा निर्णय गरिएका शर्त र अवस्थाहरु अनुसार संयुक्त राष्ट्र संघको स्रोतबाट पारिश्रमिक प्राप्त गर्नेछन् ।

धारा ४४

१. प्रस्तुत महासन्धिमा स्वीकार गरिएका अधिकारहरुको कार्यान्वयन गर्न आफूले अवलम्बन गरेका उपायहरु तथा ती अधिकारहरुको उपभोगमा हासिल गरिएको प्रगति सम्बन्धी प्रतिवेदन निम्नलिखित समयमा संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिव मार्फत समितिमा पेश गर्न पक्ष राष्ट्रहरु कबूल गर्दछन्:
 - (क) सम्बन्धित राष्ट्रको हकमा महासन्धि लागू भएको मितिले दुई वर्ष भित्र,
 - (ख) त्यसपछि, कम्तिमा प्रत्येक पाँच वर्षमा ।
२. यस धारा अन्तर्गत पेश गरिने प्रतिवेदनहरुमा प्रस्तुत महासन्धि अन्तर्गतका दायित्वहरुको परिपूर्तिको मात्रालाई प्रभाव पार्ने कुनै पनि कारक र कठिनाईहरु भए त्यस्ता कारक र कठिनाईहरु

उल्लेख गरिनेछ । प्रतिवेदनहरूमा समितिलाई सम्बन्धित देशमा महासन्धिको कार्यान्वयन सम्बन्धी विस्तृत ज्ञान उपलब्ध गराउने पर्याप्त जानकारी समेत समावेश हुनु पर्नेछ ।

३. समिति समक्ष विस्तृत प्रारम्भिक प्रतिवेदन पेश गरेको पक्ष राष्ट्रले पहिलेनै उपलब्ध गराइ सकेको आधारभूत जानकारी प्रकरण १ (ख) अनुसार पेश गरिने पछिल्ला प्रतिवेदनहरूमा दोहोर्‍याइ राख्न आवश्यक छैन ।
४. समितिले महासन्धिको कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित थप जानकारीको लागि पक्ष राष्ट्रहरूलाई अनुरोध गर्न सक्नेछ ।
५. समितिले आफ्ना क्रियाकलापहरू सम्बन्धी प्रतिवेदनहरू प्रत्येक दुई वर्षमा आर्थिक तथा सामाजिक परिषद् मार्फत संयुक्त राष्ट्र संघको महासभामा पेश गर्नेछ ।
६. पक्ष राष्ट्रहरूले आफ्ना प्रतिवेदनहरू आफ्ना देशका सर्वसाधारण जनतालाई व्यापक रूपमा उपलब्ध गराउने छन् ।

धारा ४५

यस महासन्धिको प्रभावकारी कार्यान्वयनलाई प्रवर्द्धन गर्न तथा महासन्धिले समेटेको क्षेत्रमा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगलाई प्रोत्साहन गर्न:

(क) विशिष्टकृत निकायहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय बाल कोष र संयुक्त राष्ट्र संघका अन्य अंगहरूलाई आ-आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने आउने यस महासन्धिका व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनका सम्बन्धमा विचार विमर्श गर्दा प्रतिनिधित्व गर्न पाउने अधिकार हुनेछ । समितिले उपयुक्त ठानेमा विशिष्टकृत निकायहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय बालकोष तथा अन्य सक्षम निकायहरूलाई तिनीहरूको आ-आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने विषयहरूमा यो महासन्धिको कार्यान्वयनमा विशेषज्ञ सल्लाह प्रदान गर्न आमन्त्रण गर्न सक्नेछ । समितिले विशिष्टकृत निकायहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय बालकोष तथा अन्य संयुक्त राष्ट्र संघीय अंगहरूलाई तिनीहरूको कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने विषयहरूमा यस महासन्धिको कार्यान्वयनका सम्बन्धमा प्रतिवेदनहरू पेश गर्न आमन्त्रण गर्न सक्नेछ,

(ख) समितिले उपयुक्त देखेमा पक्ष राष्ट्रहरूबाट प्राप्त कुनै पनि प्रतिवेदनहरू, जसमा प्राविधिक सहयोग वा सल्लाहको लागि अनुरोध गरिएको वा सो कुराको आवश्यकता दर्शाइएको छ, तथा

- यस्ता अनुरोध तथा संकेतहरूको सम्बन्धमा आफ्नो कुनै विचार र सुझावहरू भएमा सो सहित विशिष्टकृत निकायहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय बालकोष र अन्य सक्षम निकायहरूलाई पठाउनेछ,
- (ग) समितिले बाल अधिकारसँग सम्बन्धित खास खास विषयहरूका सम्बन्धमा आफ्नो तर्फबाट अध्ययन गर्न महासचिवलाई अनुरोध गर्न महासभालाई सिफारिस गर्न सक्नेछ,
- (घ) महासन्धिको धारा ४४ र ४५ अनुरूप प्राप्त हुन आएको जानकारीको आधारमा समितिले सुझाव र सामान्य सिफारिसहरू प्रस्तुत गर्न सक्नेछ । यस्ता सुझाव र सामान्य सिफारिसहरू सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूलाई पठाइने र पक्ष राष्ट्रहरूबाट कुनै टिप्पणी आएको भए सो समेत संलग्न गरी महासभामा प्रस्तुत गरिनेछ ।

भाग ३

धारा ४६

प्रस्तुत महासन्धि सबै राष्ट्रहरूबाट हस्ताक्षर हुनको लागि खुला रहनेछ ।

धारा ४७

प्रस्तुत महासन्धिलाई अनुमोदन गर्नुपर्नेछ । अनुमोदनका लिखतहरू संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिव समक्ष दाखिला गरिनेछ ।

धारा ४८

प्रस्तुत महासन्धि कुनै पनि राष्ट्रबाट सम्मिलनको लागि खुला रहनेछ । सम्मिलनका लिखतहरू संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिव समक्ष दाखिला गरिनेछ ।

धारा ४९

१. प्रस्तुत महासन्धि अनुमोदन वा सम्मिलनको बीसौं लिखत संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिव समक्ष दाखिला भएको मितिले तीसौं दिनदेखि लागू हुनेछ ।
२. प्रस्तुत महासन्धि अनुमोदन वा सम्मिलनको बीसौं लिखत दाखिला भई सकेपछि प्रस्तुत महासन्धिको अनुमोदन वा सम्मिलन गर्ने प्रत्येक राष्ट्रको हकमा सो राष्ट्रले आफ्नो अनुमोदन वा सम्मिलनको लिखत दाखिला गरेको मितिले तीसौं दिनदेखि लागू हुनेछ ।

धारा ५०

१. कुनै पनि पक्ष राष्ट्रले संशोधनको प्रस्ताव गर्न र सो प्रस्ताव संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिव समक्ष दर्ता गर्न सक्नेछ। त्यसपछि, संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिवले पक्ष राष्ट्रहरूलाई उक्त संशोधनको प्रस्ताव उपर छलफल र मतदान गर्नकालागि उनीहरू पक्ष राष्ट्रहरूको सम्मेलन बोलाउने पक्षमा भए नभएको कुराको सूचना गर्न अनुरोध सहित प्रस्तावित संशोधनको जानकारी पठाउनेछन्। त्यस्तो जानकारीको मितिले चार महिनाभित्र कम्तीमा एक तिहाई पक्ष राष्ट्रहरू त्यस्तो सम्मेलनको पक्षमा भएमा महासचिवले संयुक्त राष्ट्र संघको तत्वावधानमा सो सम्मेलन बोलाउने छन्। उक्त सम्मेलनमा उपस्थित भई मतदान गर्ने पक्ष राष्ट्रहरूको बहुमतद्वारा ग्रहण गरिएको संशोधनको प्रस्ताव स्वीकृतिका लागि संयुक्त राष्ट्र संघको महासभामा पेश गरिनेछ।
२. यस धाराको प्रकरण १ बमोजिम ग्रहण गरिएको संशोधन संयुक्त राष्ट्र संघको साधारण सभाबाट अनुमोदन भई पक्ष राष्ट्रहरूको दुई तिहाई बहुमतबाट स्वीकृत भएपछि लागू हुनेछ।
३. संशोधन लागू भएपछि, त्यस्तो संशोधन स्वीकार गर्ने पक्ष राष्ट्रहरूका हकमा त्यस्तो संशोधन वाध्यात्मक हुनेछ भने अन्य पक्ष राष्ट्रहरू भने प्रस्तुत महासन्धिको व्यवस्थाहरू तथा उनीहरूले स्वीकार गरेका कुनै पनि अधिल्ला संशोधनबाट बाँधिएका हुनेछन्।

धारा ५१

१. संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिवले अनुमोदन वा सम्मेलनको समयमा राष्ट्रहरूद्वारा राखिएका आरक्षणका प्रतिहरू प्राप्त गरी सबै राष्ट्रहरूलाई पठाउने छन्।
२. प्रस्तुत महासन्धिको उद्देश्य र प्रयोजनसँग मेल नखाने त्यस्ता कुनै पनि आरक्षणलाई स्वीकार गरिने छैन।
३. संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिवलाई सम्बोधन गरिएको सो प्रयोजनको सूचना दिई कुनै पनि समयमा आरक्षण फिर्ता लिन सकिनेछ। महासचिवले सबै राष्ट्रहरूलाई सोको जानकारी दिनेछन्। यस्तो सूचना महासचिवले प्राप्त गरेको मितिदेखि लागू हुनेछ।

धारा ५२

कुनै पनि पक्ष राष्ट्रले संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिवलाई लिखित सूचना दिएर यो महासन्धि परित्याग गर्न सक्नेछ। महासचिवले सो सूचना प्राप्त गरेको मितिले एक वर्ष पछि परित्याग प्रभावकारी हुनेछ।

धारा ५३

संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिवलाई प्रस्तुत महासन्धिको अभिलेख अधिकारी (डिपोजिटरी) को रूपमा तोकिएको छ।

धारा ५४

प्रस्तुत महासन्धि, जसका अरबी, चीनीया, अंग्रेजी, फ्रान्सेली, रसियाली तथा स्पेनी प्रतिहरु समान रूपले प्रामाणिक छन्, को सक्कल प्रति संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिव समक्ष दाखिला गरिनेछ।

जसको प्रमाण स्वरूप, सम्बन्धित सरकारहरुबाट विधिवत अख्तियारी पाएका देहायका हस्ताक्षरकारी सर्वाधिकार सम्पन्न प्रतिनिधिहरुले प्रस्तुत महासन्धिमा हस्ताक्षर गरेका छन्।

नेपाल कानून आयोग